

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СУТНІСТЬ ПРИСЛІВ'ІВ З СЕМАНТИКОЮ ПРИКМЕТ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ

Маштакова Н. В.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. У статті розглядається лінгвокультурна важливість міжмовних досліджень фольклорних мікротекстів у різноструктурних мовах. Актуальність обраної теми зумовлена спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення специфічних культурних кодів фразеологічно-пареміологічного фонду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фразеосистема будь-якої національної мови й паремійний корпус як її складова частина є важливим засобом ідентифікації тією чи іншою лінгвокультурною спільнотою своєї національної самосвідомості. Усвідомлюючи це східнослов'янські мовознавці шукають багатосторонні підходи до з'ясування сутності прикмет. Так, Т. А. Погрібна узагальнює досвід попередників та суть напрямків їхніх досліджень: «О. Г. Павлова тлумачить прикмети як власне прогнози і прикмети-правила, що мають функціональні ознаки поради або заборони, О. Б. Христофорова поділяє прикмети на прикмети-прогнози та прикмети-тлумачення, Н. Н. Фаттахова досліджує семантико-синтаксичну структуру російських і татарських народних прикмет, І. М. Пасічник вважає прикмети короткими однофразовими висловами з домінантною прогнозувальною функцією; В. К. Харченко, О. Є. Тонкова описують російські народні прикмети за семантичними кластерами в лінгвокультурологічному та когнітивному ракурсах; М. О. Кулькова аналізує німецькі та російські прикмети за методом «культурних сценаріїв» А. Вежбицької, а також висвітлює їхні прагматичні можливості» [6, с. 3-4].

Основною метою статті є визначення національно-культурної сутності прислів'їв з семантикою прикмет у різноструктурних мовах.

Завдання статті: 1) уточнити лінгвокультурну важливість міжмовних досліджень прислів'їв з семантикою прикмет різноструктурних мов; 2) окреслити вплив позамовних факторів на зміст фразеологічних одиниць національної мови та їх етноспецифічність.

Витоки лінгвокультурної важливості міжмовних досліджень фольклорних мікротекстів сягають праць В. фон Гумбольдта, який стверджував: «різні мови є для нації органами її оригінального мислення і сприйняття» [1, с. 324]. Видатний мовознавець відзначав: «Мова народу всіма найтоншими фібрами свого коріння пов'язана з народним духом <.>. Духовна своєрідність і будова мови народу настільки глибоко проникає одне в одного, що коли існує одне, інше можна вивести з нього. Мова є ніби зовнішнім проявом духу народу; мова народу є його

дух, і дух народу є його мова – важко собі уявити що-небудь більш тотожне» [1, с. 55].

У цьому відношенні фразеологічні одиниці (у т. ч. й прикмети, які ми відносимо до їх числа), за слушним спостереженням Л. В. Самойлович, – це відбитки картин реальності, у яких передано фрагменти культури, історії, етнографії, психології, світогляду, релігії, менталітету, національного характеру певного народу [7, с. 86]. Відтак прислів'я, приказки та інші одиниці пареміологічного корпусу національної мови становлять незамінний матеріал дослідження культури народу, оскільки їм притаманні складна семантика і форма, і водночас тяжіння як до кола мовних явищ, так і до сфери фольклору. Попри окреслені вище погляди лінгвістів про універсальну представленість пареміологічних одиниць у фольклорі усіх народів, спостерігаються й дещо інші точки зору. Так, іспанський лінгвіст і дослідниця фольклору Анна Ібанез Морено вважає, що хоча є загальний зміст і можливо віднайти еквіваленти тих чи інших прислів'їв однієї мови в іншій, більшість паремій є етноспецифічними за своїм змістом, притаманними лише для своєї культури і не характерними для іншої. Тому іспанська дослідниця вирізняє два типи прислів'їв: 1) загальні («those with a common, universal morality, guide for the practice of virtue, similar in all countries, if not in the form, at least in the message» [5, с. 437]) – тобто такі, в яких відображено універсальне, подібне в усіх країнах – якщо не за формою, то за змістом – повчання, умовивід, практичний досвід; 2) специфічні («those which are particular, born from a historical fact, a local custom or a specific event. They have their own identity signs which characterize the place or time of origin» [5, с. 437]), тобто ті, які властиві лише для лінгвокультури окремого мовного колективу (народу, етносу); найчастіше такі прислів'я виникали завдяки якійсь знаменній історичній події, місцевим звичаям тощо. Саме такий тип прислів'їв, як підсумовує А. Ібанез, є найбільш привабливим для дослідників як пареміологічний фонд, що відображає національні цінності, історичні факти, звичаї й традиції – усе те, у чому виражається самосвідомість народу / етносу [8, с. 54].

Прислів'я сприймаються носіями мови завдяки їх внутрішньому «навантаженню», історичному змісту, який з плином часу може втрачатися, і тоді контекст стає ключовим моментом, що визначає їх розуміння. Не зважаючи на це вони залишаються соціальним феноменом і використовуються в соціальних цілях, як це, наприклад, відбувається з українським прислів'ям *пропав, як швед під Полтавою*. Дане прислів'я беззаперечно пов'язане з фактом розгрому війська шведського короля Карла XII під Полтавою у 1709 р., однак у сучасному мовленні воно вживається у загальному значенні – як вираження ідеї про життєве фіаско будь-кого. У цьому відношенні ще один яскравий приклад становить розмовний німецький вираз *ab nach Kassel* (Забирайся! Йди геть!), використаний для ілюстрації В. В. Ловянніковою. Тут лексема-реалія транслює національно-культурну інформацію історичного характеру (*Kassel* – німецьке місто, у якому у XVIII ст. англійці вербували німецьких рекрутів для війни у своїх північно-американських колоніях, які саме проголосили себе незалежними) [4, с. 5].

Прислів'я пареміологічного типу, у тому числі й ті, що транслюють семантику прикмети, виступаючи невід'ємним елементом фольклору, а в більш

широкому розумінні й народно-розмовної мови загалом, об'єктивуються через конкретні й знайомі образи [5, с. 438], які з часом перетворюються на національно-культурні символи (наприклад, *береза* – у росіян, *калина* – в українців тощо), сприяючи формуванню специфічного культурного коду нації / етносу / народу. Таким чином, фразеологічно-пареміологічний фонд на образному рівні становить одне з природних утілень цілої низки культурних кодів чи їхніх фрагментів. При цьому фразеологічна образність певного етносу перетинається з багатьма іншими видами культурних кодів, головним чином, антропоцентрично орієнтованими за своєю тематикою, або ж – у певних аспектах – з кодами інших етносів.

У зв'язку з цим зазначимо, що в мовознавстві під впливом ідей Е. Сепіра і Б. Уорфа інтенсивно розвивається напрям досліджень, який отримав назву теорії мовних (семантичних, лексичних) універсалій або універсалій культури. Універсалії мисляться як загальнолюдські репрезентації культурного досвіду й діяльності, що символічно відображені в актуальній пам'яті, образно-світоглядних конструкціях, етимологічних цінностях мови, «імажах» мистецтва [2].

Одним з факторів, що визначають національну своєрідність мовних феноменів (у т. ч. й народних прикмет, що становлять значну частину фольклорної спадщини), дослідники називають чинники екстралінгвального порядку, у якості яких, можуть виступати «історичні, суспільні, географічні умови, торгівля, культура буття того чи іншого народу» [3, с. 105], його побутовий устрій тощо. Можна узагальнити, що екстралінгвальна зумовленість одиниць пареміки є універсальною закономірністю функціонування фразеологізмів у різних мовах і різних культурах. Основні групи позамовних факторів є спільними для усіх культур: вони пов'язані з особливостями історичного розвитку народу (етносу), геокліматичними умовами, певним типом ландшафту, його побутовими звичаями, матеріальною культурою, а також з фольклорною традицією, релігійними чи поганськими віруваннями, як наприклад, у добре відомій прикметі німецького народу: *Wer Myrten baut, wird keine Braut – Myrt sadjhati, zamižnjoju ne buvati*. Як ілюстрацію окресленого вище положення можна розглядати й англійське прислів'я – *Red sky at night, sailor's delight. Red sky in the morning, sailor take warning*. Образ моряка у фольклорному мікротексті відображує факт популярності в Англії цієї професії, спричиненої острівним положенням країни.

Отже, спостережений людиною постійний взаємозв'язок між будь-якими часто повторюваними явищами або подіями в моральному чи фізичному світі, дозволяє розглядати такі явища та події як елементи національно (етнічно)- маркованої символіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Перераховані вище групи позамовних факторів (клімат, ландшафт, предмети матеріальної культури) можна розглядати як позамовні пресупозиції (чинники) семантичних універсалій, що так чи інакше заявляють про себе в одиницях пареміо-фразеологічного корпусу будь-якої національної мови. Водночас безпосередній набір цих реалій є специфічним для кожного конкретного етносу, та при співпадінні використання

тих чи інших реалій у якості елементів національно-мовної символіки, їх символічний зміст може істотно відрізнятися. Так, наприклад, в російській та українській етнокультурній традиції *віл* символізує безвідмовну працьовитість (пер. рос. *работает как вол*), у німецькій *der Ochse (віл)* – тупість; відповідно ведмідь / *медведь* у східнослов'янській фольклорній традиції символізує незграбність, тоді як *der Bär (ведмідь)* – силу (*stark wie ein Bär*), грубість (*ein grober Bär*) тощо.

Перспективою нашого дослідження є зіставний аналіз національно-культурних особливостей прислів'їв з семантикою прикмет у різноструктурних мовах.

Література

1. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 398 с.
2. Исупов К. Г. Универсалии культуры / К. Г. Исупов // Культурология. XX век: Энциклопедия [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: www.velikanov.ru/culturology/u.asp.
3. Левицкий А. Э. Лингвокультурный аспект в семантике функциональных классов английского, русского и украинского языков / А. Э. Левицкий // Язык и культура. Первая международная конференция : мат-лы. – К. : [б. в.], 1992. – С. 105-106.
4. Ловянникова В. В. Ономастическая фразеология в лингвокультурологическом аспекте (на материале немецкого языка) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.19. – М, 2008. [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: http://discollection.ru/article/28092008_lovjannikova_viktorija_vasil_evna_71660/5
5. Натхо О. И. Английские паремии в языковой картине мира / Ольга Игоревна Натхо // Язык. Текст. Дискурс: Межвузовский научный альманах / [под ред. проф. Г.Н. Манаенко]. – Вып. 7. – Ставрополь : Изд-во ПГЛУ, 2009. – С. 433-439. [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: http://window.edu.ru/window/library/pdf2txt?p_id=39566&p_page=44
6. Погрібна Т. А. Семантика та прагматика назв чеських народних прикмет: лінгвокультурологічний підхід : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.03 – слов'янські мови / Тетяна Аркадіївна Погрібна. – К., 2011. – 22 с.
7. Самойлович Л. В. Традиції та обряди народу як джерело виникнення фразеологізмів Л. В. Самойлович // Лінгвістика: зб. наук. праць. – Луганськ, 2005. – № 2 (5). – С. 82-87.
8. Ibanez Moreno A. An Analysis of the Cognitive Dimension of Proverbs in English and Spanish: the Conceptual Power of Language Reflecting Popular Beliefs / Anna Ibanez Moreno // SKASE Journal of Theoretical Linguistics, volume 2 (2005), number 1. – P. 42-54 [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: <http://www.pulib.sk/skase/Volumes/JTL02/04.pdf>

Summary

The linguistic and cultural importance of interlanguage researches of folklore microtexts is proved in this article. Ethnospecificity of proverbs is investigated. Specific cultural codes of phraseologically-paremiological sphere are underlined. The attention is given to the theory language (semantic, lexical) universals.

УДК 81'22'44:[811.161.2+811.111]

ПОНЯТТЄВА РЕАЛІЗАЦІЯ СИНЕСТЕТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ЛЮДИНИ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі англійської та української мов)

Мелько Х. Б.

Київський національний університет культури та мистецтв

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Активно ведуться семантичні дослідження, які зумовлюють нове бачення проблеми та розмивають традиційно встановлені межі вивчення семантики слова і значно збільшують сферу прихованого втручання в лексичну семантику. Змінюється ракурс вивчення слова: на місце традиційних ономасіологічних та семасіологічних досліджень, приходять нові, що починають розглядати слово крізь призму виконання та сприйняття мовної діяльності, через процес актуального знакотворення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психологічна структура значення слова стала центральним елементом в організації психофізіологічного механізму генерування мовних висловлювань, що безпосередньо бере участь в актах семіозису мовних одиниць [2].

У семантиці існує чимало різних підходів до значення і способів його моделювання: сіткова модель Р. Ленекера, дворівнева інтерпретаційна модель М. Бірвіша, ментальна модель Ф. Джонсона-Лерда та ін. Цікаві спостереження над еволюцією теорії значення у світовій лінгвістиці викладені у фундаментальній праці італійського лінгвіста Тулліо де Мауро "Вступ до семантики". Дослідник вважає, що значення – це енграма, або відкладене в пам'яті: "Якість наших знань про семантику значно покращиться, якщо ми не розглядатимемо значення як функції мовних форм, як свого роду *virtus significativa*, як здатність позначувати, притаманну їм внутрішньо; їх варто вважати результатом і функцією семіотичної діяльності, мовної поведінки людини, яка діє в межах тієї історичної спільноти, до